

ROZSTANIA • OBITUARIES

WSPOMNIENIE O PROF. DR ALICJI
SZWEYKOWSKIEJ (1926–2002)A remembrance of Professor Alicja Szweykowska
(1926–2002)

W dniu 8 listopada 2002 r. w tragicznym wypadku samochodowym, który miał miejsce w okolicach Wieruszowa, zginęła Pani Profesor dr Alicja Szweykowska, emerytowany profesor zwyczajny na Wydziale Biologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, kierownik Katedry i Zakładu Botaniki Ogólnej (1961–1978), a następnie Zakładu Fizjologii Roślin UAM (1978–1988). Odeszła wybitna, ciesząca się wielkim autorytetem uczona, zasłużona dla nauki polskiej w stopniu nieprzeciętnym, uczona, która od wielu lat była legendą polskiej botaniki i fizjologii roślin.

Pierwszym ważnym etapem drogi naukowej Profesor A. Szweykowskiej, od 1947 r. zatrudnionej na Uniwersytecie Poznańskim jako młodszy asystent w Katedrze Botaniki Ogólnej, było otrzymanie w 1951 r. stopnia doktora nauk matematyczno-przyrodniczych na podstawie pracy „Warunki tworzenia się an-

tocjanu w tkance *Vitis vinifera* hodowanej *in vitro*”. Rozprawa została przygotowana na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem prof. Franciszka Górskiego, ponieważ nie było wówczas możliwości doktoryzowania się w zakresie botaniki na Uniwersytecie Poznańskim. W 1958 r. Pani Profesor uzyskała stopień kandydata nauk, stosownie do obowiązujących wówczas przepisów dotyczących nazewnictwa stopni naukowych. Praca kandydacka nosiła tytuł „Badania nad fizjologią barwników antocjanowych” i nosiła wyraźne piętno ewolucji zainteresowań naukowych Pani Profesor w kierunku fizjologii, pogranicza badań nad morfogenezą i fizjologią rozwoju, różnicowania się organów, tkanek i komórek roślinnych. Zainteresowania te wkrótce uległy pogłębieniu i rozszerzeniu o problematykę wpływu roślinnych substancji hormonalnych, w szczególności z grupy cytokinin, na procesy morfogenetyczne oraz związek tych substancji z mechanizmami regulacji syntezy kwasów nukleinowych i białek. Tej problematyce Pani Profesor pozostała wierna także w dalszych latach swojej kariery naukowej. Wyniki badań, zwłaszcza dotyczących mechanizmów aktywności biologicznej cytokinin, publikowane w renomowanych czasopismach zapewniły Pani Profesor niepodważalny autorytet w kraju i za granicą oraz trwałe miejsce na stronach podręczników fizjologii roślin i opracowań przeglądowych.

Pani Profesor Szweykowska przez wiele lat czynnie uczestniczyła w życiu polskich i międzynarodowych towarzystw naukowych – w Polskim Towarzystwie Botanicznym i Federacji Europejskich Towarzystw Fizjologii Roślin. W uznaniu wybitnych dokonań Pani Profesor na polu nauk botanicznych Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Botanicznego uhonorował ją w 1995 r. Medalem im. Władysława Szafera.

Profesor A. Szweykowska była członkiem Komitetu Botaniki Polskiej Akademii Nauk, przez wiele lat pracowała w redakcjach czasopism naukowych, w tym *Acta Physiologiae Plantarum*. Niestrudzona działalność dydaktyczna Pani Profesor zaowocowała wypromowaniem 72 magistrów oraz 12 doktorów – Jej uczniami są niemal wszyscy profesorowie aktualnie zatrudnieni w Zakładzie Fizjologii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Umiejętne sterowanie poczynaniami uczniów, dopinanie do rozszerzania spektrum metod badawczych o nowoczesne pojęcia pozwalało nam odpowiadać na co raz to nowe wyzwania współczesnej fizjologii roślin. Niezależnie od stworzenia własnej szkoły badawczej, Pani Profesor przyczyniła się w istotny sposób do rozwoju kadr fizjologii roślin i botaniki w innych ośrodkach, pełniąc 22 razy obowiązki

recenzena rozpraw doktorskich, 20 razy recenzena rozpraw habilitacyjnych oraz pracując przez szereg lat w Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych. Prawdziwym pomnikiem aktywności dydaktycznej Pani Profesor jest szeroko wykorzystywany w polskich uczelniach podręcznik „Botanika”, napisany wspólnie z Prof. J. Szweykowskim.

Wszyscy, którym było dane zetknąć się z Profesorem Szweykowską, Jej uczniowie i współpracownicy z Zakładu Fizjologii Roślin Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu będą Ją wspominać nie tylko poprzez pryzmat Jej niestrudzonej, jakże owocnej działalności naukowej, idei naukowych, które zaszczerpiała i szlaków badawczych, do przecierania których przekonywała. Będziemy Ją pamiętać także jako cenionego i szanowanego przez nas nauczyciela, mistrza, ale zarazem bliskiego człowieka, serdecznego powiernika również w sprawach pozanaukowych.

Grzegorz JACKOWSKI

PROFESOR JERZY SZWEYKOWSKI: ŻYCIE I DZIEŁO (1925–2002)

Professor Jerzy Szweykowski: Life and work (1925–2002)

Profesor Jerzy Szweykowski urodził się w Krakowie 11 lipca 1925 roku w rodzinie o tradycjach akademickich. Ojciec Profesora, Zygmunt Szweykowski wykładał historię literatury polskiej na Uniwersytetach w Warszawie, Łodzi i Poznaniu. W roku 1937 Jerzy Szweykowski po przeniesieniu się rodziny z Krakowa do Warszawy rozpoczął naukę w gimnazjum im. T. Czackiego, przerwana wybuchem II Wojny Światowej. Podczas okupacji niemieckiej kontynuował naukę na tajnych kursach, pracując w tym samym czasie w Philips Werke A. G. jako elektryk. Profesor zdał maturę w 1943 r. i w tymże roku na Podziemnym Uniwersytecie w Warszawie podjął studia botaniczne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym. Po zakończeniu wojny w 1945 r. przeniósł się do Poznania, tam w 1948 r. na Uniwersytecie uzyskał stopień magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie rozprawy „Rezerваты przyrody Pomorza Zachodniego”. Już dwa lata później, w 1950 r., obronił pracę doktorską na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, promotorem której był profesor Władysław Szafer. Dyseratacja doktorska miała tytuł *Rozmieszczenie zbiorowisk mszaków w potokach Gór Stołowych*. W lipcu 1955 r. powołany został na stanowisko docenta na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu w Poznaniu. W 1969 r. uzyskał nominację na profesora

(fot./phot. H. Barczak)

nadzwyczajnego, a sześć lat później został profesorem zwyczajnym. Wysoka naukowa pozycja Profesora uhonorowana została wyborem na członka korespondenta w 1973 r., a w 1989 na członka rzeczywistego Polskiej Akademii Nauk.

Kariera naukowa Profesora Jerzego Szweykowskiego związana była głównie z Uniwersyteciem w Poznaniu. W lutym 1946 r., jeszcze jako student biologii, zaangażowany został w Ogródzie Botanicznym na stanowisku asystenta, a trzy lata później objął stanowisko starszego asystenta w Katedrze Systematyki i Geografii Roślin. W 1954 r. został tam adiunktem. W 1960 r. Profesor Szweykowski zorganizował i utworzył Zakład Systematyki Eksperymentalnej, którego został kierownikiem, przekształcony w 1968 r. w Zakład Genetyki. W tym samym czasie zatrudniony został na stanowisku wicedyrektora do spraw naukowych w Instytucie Genetyki Roślin PAN w Poznaniu, pełniąc jednocześnie funkcję kierownika La-

laboratorium Genetyki Ewolucyjnej w tymże Instytucie. Pełnił ponadto wiele funkcji w towarzystwach i organizacjach naukowych w kraju i za granicą.

Profesor Szweykowski był wieloletnim członkiem Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych, Komisji Programowej przy Ministrze Edukacji Narodowej, Komisji Botanicznej Polskiej Akademii Nauk, Komitetu Biologii Teoretycznej i Ewolucyjnej Polskiej Akademii Nauk oraz członkiem Rad Naukowych kilku Instytutów i Wydziałów Uniwersyteckich. Działal także w kilku Towarzystwach Naukowych oraz na polu wydawniczym jako redaktor lub członek rad wydawniczych różnych czasopism naukowych.

Od samego początku działalności naukowej zainteresowania Profesora Szweykowskiego koncentrowały się na zagadnieniach geobotanicznych oraz florystycznych wątrobowców, głównie z rejonu Polski. Badania z tego zakresu Profesor podsumował w pracach wydanych w 1958 r. – w *Prodromus florum hepaticarum Poloniae* oraz *Hepaticotheca polonica*. W roku 1964 zainicjował wydawanie periodyku *Atlas rozmieszczenia geograficznego roślin zarodnikowych w Polsce. Seria IV. Wątrobowce*. Podczas przeszło 50 lat naukowej aktywności oraz wielu wypraw naukowych, Profesor zebrał blisko 40 000 okazów wątrobowców z terenu Polski i innych krajów. Zielnik wątrobowców, który założył, jest jedną z najbardziej znaczących kolekcji tych roślin w Europie, kolekcji którą Profesor uzupełniał do ostatniej chwili. Ten unikatowy zielnik służył licznym badaczom w kraju i za granicą jako źródło materiałów w badaniach porównawczych, taksonomicznych i filogenetycznych.

Drugim polem zainteresowań Prof. Szweykowskiego były zagadnienia związane z taksonomią gatunków krytycznych w wątrobowców. Do ich wyjaśniania Profesor wprowadził do prowadzonych badań nowoczesne metody biometryczne, cytologiczne i chemotaksonomiczne. Swoje osiągnięcia na tym polu opublikował jako część tomu *New manual of bryology (Species problems and taxonomic methods in bryophytes)* wydanego przez R. W. Schustera w 1984 r. w USA. Wyjątkowe osiągnięcia w taksonomii eksperymentalnej wątrobowców i zaprezentowane nowe idee spowodowały, że Profesor został uznany jako jeden z najbardziej liczących się i opiniotwórczych badaczy w tej dziedzinie na świecie.

Trzeci nurt zainteresowań Profesora skryształizował się podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych na Uniwersytecie Kalifornijskim w Los Angeles i Duke University w Durham, gdzie podjął badania związane z mechanizmami ewolucji w roślin, szczególnie w kontekście ich zróżnicowania populacyjnego i spe-

cjacji. Po powrocie do kraju zajął się szczególnie procesami hybrydyzacji i introgresji w populacjach roślin mieszańcowych sosny i kosodrzewiny, integracją działania genów w mieszańcach, a także strukturą genetyczną populacji *Aconitum* spp. z Tatr. Tego typu badaniami objęto także populacje roślin niższych, a więc mchów i wątrobowców, jak również niektóre gatunki roślin zielnych. Ten okres naukowej aktywności Profesora był bardzo owocny w badaniach zróżnicowania genetycznego populacji wątrobowców i znaczenia tego zjawiska dla bryogeografii i bryotaksonomii. Badania nad zróżnicowaniem szeregu gatunków wątrobowców różniących się pozycją systematyczną i strategią życiową, takich jak: *Marchantia*, *Pellia*, *Conocephalum*, *Calypogeia*, *Aneura*, *Lophozia*, *Plagithecium*, *Mannia*, *Plagichila*, *Pleuroclada*, *Riccia* i szeregu innych, z zastosowaniem pomiarów morfologiczno-anatomicznych, metod cytogenetycznych, chemotaksonomicznych, serologicznych, izoenzymatycznych i markerów DNA, pozwoliły Profesorowi na sformułowanie szeregu istotnych wniosków, ważnych dla wyjaśnienia problemów związanych z procesami ewolucji i specjacji, przepływem genów między populacjami, rolą hybrydyzacji w powstawaniu nowych gatunków, istnieniem gatunków kryptycznych, oraz filogenezą tej bardzo interesującej a stosunkowo mało znanej grupy roślin. Profesor Szweykowski prowadził także badania nad zmiennością genetyczną i taksonomią szeregu gatunków roślin naczyniowych. Poza wspomnianymi już gatunkami z rodzaju *Pinus* i *Aconitum* były to *Anthyllis* sp., *Tragopogon* sp. i *Carex* spp. Tutaj interesowała Profesora szczególnie hybrydyzacja i jej rola w procesach specjacji. Pod kierownictwem Profesora Zakład Genetyki w Poznaniu stał się jednym z najsilniejszych ośrodków genetyki populacyjnej w Polsce i uznawanym ośrodkiem na tym polu w świecie.

Lista publikacji Profesora obejmuje przeszło 200 pozycji oryginalnych prac, monografii, słowników i podręczników akademickich. Podręczniki *Botanika*, *Botanika-systematyka*, *Botanika-morfologia* napisane we współpracy z żoną Alicją doczekały się wielu wydań. Są one wraz ze *Słownikiem botanicznym* w opinii przyrodników polskich najlepszym i najbardziej nowoczesnym źródłem wiedzy botanicznej w Polsce.

Ogromne są także zasługi Profesora na polu dydaktyki i kształcenia młodych kadr naukowych. Wykłady prowadzone przez Profesora obejmowały bardzo szeroki zakres zagadnień: ekologię roślin, botanikę ogólną, systematykę, paleobotanikę, genetykę ogólną populacyjną i molekularną oraz mechanizmy ewolucji. Wykłady cieszyły się ogromnym powodzeniem ze względu na ich treść, sposób przekazywania

wiedzy i osobowość Profesora. Był bardzo aktywny w popularyzacji wiedzy biologicznej, dając wykłady i publikując artykuły interesujące nie tylko dla przyrodników. Wypromował przeszło 100 magistrantów i 15 doktorów, pod Jego opieką wyhabilitowały się cztery osoby, z których dwie są profesorami zwyczajnymi. Był recenzentem wielu doktoratów i habilitacji oraz opinii na tytuł profesora. Zawsze służył mądrą i życzliwą radą i pomocą studentom oraz współpracownikom, nie tylko w sprawach naukowych.

Po przejściu na emeryturę w 1995 r. w ciągu dalszym intensywnie pracował nad zielnikiem wątrobowców, publikował prace oryginalne oraz przygotowywał nowe wydanie *Słownika botanicznego*. Za swoje osiągnięcia naukowe, organizacyjne i dydaktyczne był wielokrotnie odznaczany medalami państwowymi i resortowymi.

Profesor Jerzy Szweykowski zginął w wypadku samochodowym w dniu 8 listopada 2002 r. w pełni sił twórczych. Jego odejście stanowi niezastąpioną stratę dla botaniki i genetyki w Polsce oraz dla osób, z którymi współpracował i których naukowo ukształtował. Jednak inspirujące idee Profesora są w ciągu dalszym kontynuowane i rozwijane przez Jego uczniów w ośrodku poznańskim, jak również w innych uczelniach w kraju i za granicą.

Wiesław PRUS-GŁOWACKI

**PUBLIKACJE PROF. J. SZWEYKOWSKIEGO
PO 1993 R.**

- [1] SZWEYKOWSKI J., PRUS-GŁOWACKI W., HRYNKIEWICZ S. 1994. The genetic structure of Scots Pine (*Pinus sylvestris* L.) population inhabiting the top of Szczeliniec Wlk. Mt., Central Sudetes. *Acta Soc. Bot. Pol.* **61**(1): 145–156.
- [2] SZWEYKOWSKI J. 1994. Teoria ewolucji w świetle biologii molekularnej. W: A. ŁOMNICKI (red.), *Opinia o filmie video „Ewolucja: rzeczywistość czy domniemanie”*. Komitet Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej Polskiej Akademii Nauk, Universitas, Kraków, s. 25–34.
- [3] SZWEYKOWSKI J. 1994. Odpowiedź na recenzję niektórych haseł *Słownika Botanicznego* opublikowaną przez prof. dr hab. W. Fałtynowicza. *Wiad. Bot.* **38**(1–2): 177–178.
- [4] SZWEYKOWSKI J., ZIELIŃSKI R., ODRZYKOSKI I., BUCZKOWSKA K. 1995. Geographic distribution of *Pellia* spp. (Hepaticae, Metzgeriales) in Poland based on electrophoretic identification. *Acta Soc. Bot. Pol.* **64**(1): 59–70.
- [5] ODRZYKOSKI I., CHUDZIŃSKA E., SZWEYKOWSKI J. 1996.

The hybrid origin of the polyploid liverwort, *Pellia borealis*, *Genetica* **98**: 75–86.

- [6] SZWEYKOWSKI J. 1996. Wątrobowce (Liverworts). W: Z. MIREK, Z. GŁOWACIŃSKI, K. KLIMEK, H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.), *Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego. Tatrzy i Podtatrze* **3**: 335–346.
- [7] SZWEYKOWSKI J., BUCZKOWSKA K. 1996. Liverworts of the Bieszczady Zachodnie Range (Polish Eastern Carpathians) – a vanishing relict boreal flora. *Fragm. Flor. Geobot.* **41**(2): 865–934.
- [8] SZWEYKOWSKI J. 1997. Variation in Bryophytes: its meaning for taxonomy and bryogeography. *Biol. Bull., Poznań*: **34**.
- [9] PRUS-GŁOWACKI W., ZIELIŃSKI R., SZWEYKOWSKI J. 1998. Biochemical characterization of two sibling species in the liverwort *Pellia epiphylla* (L.) Corda (Hepaticae, Pelliaceae). *Acta Soc. Bot. Pol.* **67**(1): 83–86.
- [10] SZWEYKOWSKI J. 1998. Mechanizm ewolucji – jednak darwinowski. W: A. WÓJTOWICZ (red.), *Ewolucja i Stwarzanie, Dwugłos Nauki i Teologii*. Polska Akademia Nauk i Papieski Wydział Teologiczny (wyd.), Ośrodek Wydawnictw Naukowych, Poznań, s. 37–56.
- [11] SZWEYKOWSKI J., BUCZKOWSKA K. 1998. The rhizoid-initial field – a valuable taxonomic character in species of the genus *Calypogeia* (Raddi) (Hepaticae, Jungermanniales). *Nova Hedwigia* **67**(1–2): 23–43.
- [12] SZWEYKOWSKI J., BUCZKOWSKA K. 1998. Wątrobowce Borów Tucholskich. W: J. BANASZAK, K. TOPOLSKI (red.), *Park Narodowy Bory Tucholskie. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Bydgoszcz*, s. 319–331.
- [13] SZWEYKOWSKI J. 1999. On *Jungermannia subulata* A. Evans and *Jungermannia leiantha* Grolle in Poland. *Haussknechtia* **9** (Riclef Grolle Festschrift): 369–375.
- [14] KUTA E., SZWEYKOWSKI J., PRZYWARA L. 1999. [Hepaticae]. W: J. KIRSCHNER, L. DRÁBKOVÁ, C. A. STACE, B. OXELMAN (eds), *IOPB Chromosome Data* 15. International Organization of Plant Biosystematists, Newsletter **31**: 12–13.
- [15] SZWEYKOWSKI J., BUCZKOWSKA K. 1999. Cell walls as taxonomic markers in Polish species of the genus *Odontoschisma* (Dum.) Dum. (Hepaticae, Cephaloziaaceae). *Acta Soc. Bot. Pol.* **68**(1): 39–45.
- [16] BĄCZKIEWICZ A., SZWEYKOWSKI J. 2001. Geographic distribution of *Haplomitrium hookeri* (Hepaticae, Calobryales) in Poland. *Polish Bot. J.* **46**(1): 83–88.
- [17] CHUDZIŃSKA E., BARCZAK H., SZWEYKOWSKI J. 2001. Chromosome numbers in some Polish critical or rare Liverworts (Hepaticae). Cryptogamie. *Bryologie* **22**(2): 85–93.
- [18] SZWEYKOWSKI J., BUCZKOWSKA K. 2001. *Sphagnum-Polytrichum* hummocks – a bryologically neglected plant formation. *Fragm. Flor. Geobot.* **45**(1–2) (2000): 475–484.
- [19] FIEDOROW P., ODRZYKOSKI I. J., SZWEYKOWSKI J., SZWEYKOWSKA-KULIŃSKA Z. 2001. Phylogeny of the European species of the genus *Pellia* (Hepaticae, Metzgeriales) based on the molecular data from nuclear *Trna* (CAA) intergenic sequences. *Gene* **262**: 309–315.
- [20] BĄCZKIEWICZ A., BUCZKOWSKA K., SZWEYKOWSKI J.

¹ Wykaz prac prof. J. Szweykowskiego, opublikowanych w latach 1948–1993 został zamieszczony w *Fragm. Flor. Geobot.* **40**(1): 14–27, 1995.

2001. Markery izoenzymatyczne a problemy taksonomiczne w rodzaju *Anthelia*. Sympozjum naukowe: Systematyka eksperymentalna – stan i perspektywy rozwoju w Polsce. Gdańsk: Polskie Towarzystwo Zoologiczne, 18–19 czerwiec 2001.
- [21] BĄCZKIEWICZ A., BUCZKOWSKA K., SZWEYKOWSKI J. 2001. Izoenzymatyczne markery dla dwóch gatunków wątrobowców: *Barbilophozia lycopodioides* i *B. Hatcheri*. 52 Zjazd PTB – Botanika w dobie biologii molekularnej, Poznań, 23–28 września 2001.
- [22] BUCZKOWSKA K., SZWEYKOWSKI J. 2001. Taxonomic studies of *Calypogeia fissa* complex in Poland. International Conference on Genetic Diversity and Taxonomy of Bryophytes, 11–12 October 2000. *Biol. Bull. Poznań* 38(2): 207–208.
- [23] BUCZKOWSKA K., SZWEYKOWSKI J., BĄCZKIEWICZ A. 2001. Studia taksonomiczne rodzaju *Calypogeia* Raddi. 52 Zjazd PTB – Botanika w dobie biologii molekularnej, Poznań, 23–28 września 2001.
- [24] SZWEYKOWSKI J. 2001. System i Systematyka u progu nowego tysiąclecia. 52 Zjazd PTB – Botanika w dobie biologii molekularnej, Poznań, 23–28 września 2001.
- [25] SZAWŁOGA B., BĄCZKIEWICZ A., SZWEYKOWSKI J. 2001. Izoenzymatyczny klucz do oznaczania trzech gatunków wątrobowców z rodzaju *Marchantia*. XIV Zjazd PTG, Genetyka w służbie człowieka, Poznań, 11–13 czerwiec 2001. Streszczenia: 240. Prodruk, Poznań.
- [26] WIŚNIEWSKA B., BĄCZKIEWICZ A., PACAK A., SZWEYKOWSKI J., SZWEYKOWSKA-KULIŃSKA Z. 2001. Zależności taksonomiczne i genetyczne podobieństwa między trzema gatunkami wątrobowców *Marchantia polymorpha*, *M. aquatica* i *M. alpestris*. XIV Zjazd PTG, Genetyka w służbie człowieka, Poznań, 11–13 czerwiec 2001. Streszczenia 240. Prodruk, Poznań.

**PRZEMÓWIENIE WYGŁOSZONE NA
UROCZYSTYM POSIEDZENIU SENATU
UNIwersytetu IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU
W DNIU 15 LISTOPADA 2002 R.**

Address given at the celebrated meeting of the
Senate of the Adam Mickiewicz University in Poznań
on 15 November 2002

Magnificencjo – Szanowny Panie Rektorze, Dostojni członkowie Rady, Szanowni przedstawiciele Rodziny, Szanowni Państwo, zabieram głos jako Prezes Polskiego Towarzystwa Botanicznego, a także w imieniu Komitetu Botaniki PAN z upoważnienia przewodniczącego tego Komitetu, prof. Waldemara Żukowskiego, a więc w imieniu bardzo licznej, około dwutysięcznej społeczności polskich botaników, do której należeli ś. p. Alicja i Jerzy Szweykowscy.

Nie sposób myśleć o każdej z tych osób niezależnie, ale nie sposób także nie myśleć o każdej odręb-

nie, choćby ze względu na nieprzeciętną indywidualność jaką każda z nich stanowiła. Wiele zostało tu już powiedziane, a listę naukowych dokonań każdej z tych osób można byłoby jeszcze znacznie poszerzać i wydłużać. Nie będę jednak tego robił. Proszę wybaczyć, że z kilku powodów nie będę też umiał – w tym co powiem – oddać hołdu każdej z osób w równym stopniu, tak jak na to zasługują i nieco więcej miejsca poświęcę Profesorowi, z którym stykałem się od wielu lat i którego lepiej znałem.

Profesor Jerzy Szweykowski łączył w sobie najwspanialsze cechy nie tylko naukowca, ale przede wszystkim człowieka. Wkraczając na scenę botaniki polskiej w latach 40., poświęcił się najbardziej obiecującemu z rysujących się wówczas kierunków badawczych i rozwinął w skali kraju pionierskie prace z zakresu genetyki populacyjnej, biometrii, taksonomii numerycznej oraz molekularnej fitotaksonomii i fitogeografii, a także ewolucji roślin na poziomie molekularnym. Gromadząc wokół siebie najpierw niewielkie, a potem coraz liczniejsze grono uczniów, stworzył nowoczesny ośrodek badawczy, który w zakresie wymienionych dyscyplin promieniował i promieniuje na cały kraj od półwiesza. Metody molekularne stosował przede wszystkim w odniesieniu do grupy systematycznej, w której stał się niekwestionowanym autorytetem na skalę światową i jedynym tej klasy specjalistą w kraju – mam na myśli wątrobowce, grupę niezwykle trudną i dla badacza niewdzięczną, choćby z racji bardzo wymagającego i pracochłonnego sposobu kolekcjonowania materiałów. Właśnie przy badaniu tej grupy objawiła się szczególna cecha Profesora, jako uczonego. Okazał się mianowicie niespotykanym już prawie zupełnie, idealnym niemal połączeniem współczesnego biologa związanego z nowoczesnym laboratorium, jak i klasycznego terenowego badacza przyrody, wytrwałego trapera, który do ostatnich chwil swego życia tropił w różnych zakątkach kraju swe ukochane wątrobowce, poświęcając się szczególnie poznaniu flory naszych gór. Bardzo kochał tę pracę. W sposób nadzwyczajny umiłował Tatry – spędził w nich w ciągu przeszło 50 lat setki dni, penetrując niemal wszystkie ich najdalsze zakątki. Więż z Tatrami miała charakter nie tylko zawodowy, ale i emocjonalny; z górami tymi łączyły Go zarówno przyjaźnie, którym pozostawał wierny przez całe życie, jak i więzy krwi.

Owoce wielu lat terenowych badań jest największy i bezcenny zbiór zielnikowy krajowych wątrobowców, liczący kilkadziesiąt tysięcy okazów, oraz podstawowe dzieła dotyczące tej grupy roślin; wśród nich *Prodromus Hepaticorum Poloniae*, czy złożona do druku przed paroma miesiącami obszerna mono-

grafia *An Annotated Checklist of Polish Liverworts*, która ze względu na rozmiar krytycznych komentarzy i zakres zawartych w niej informacji jest *de facto* nową florą wątrobowców Polski. Nie mniej ważne są doskonale opracowania regionalne z Gór Stołowych i innych części Sudetów oraz z różnych części Karpat: Tatr, Pienin, Bieszczadów i Beskidów Zachodnich, a także niżej polskiego. Nie zdążył Profesor, niestety, oddać do druku ukończonej już prawie, nowej flory wątrobowców tatrzańskich. Wierzymy, że zadbają o to Jego uczniowie, z którymi współpracował nad tym dziełem w ostatnich latach. Ważną, całościową syntezą fitogeograficzną stały się publikowane przez kolejną lata zeszyty *Atlasu rozmieszczenia wątrobowców w Polsce*.

Zainteresowany jednak głównie problemami, a nie inwentaryzacją faktów, Profesor często sięgał w badaniach, szczególnie molekularnych, także do innych grup niż wątrobowce. Szczególnie chętnie brał na warsztat badawczy rośliny naczyniowe z takich rodzajów, jak: *Pinus*, *Anthyllis*, *Tragopogon*, *Aconitum* czy *Carex*. Wyniki tych badań wzbudzały w świecie naukowym oddźwięk nie mniejszy, niż badania wątrobowców, ugruntowując naukową pozycję Profesora. W równym stopniu przyrodnik, co i wielki humanista; dla środowiska polskich botaników był niczym wzorzec.

Jako człowiek, posiadał szczególną klasę i tę nie narzucającą się wielkość, która sprawiała, że stał się niekwestionowanym autorytetem nie tylko naukowym, ale i moralnym; człowiekiem zawsze wiarygodnym – tym, którego chciało się słuchać. Powściągliwy w sądach, oszczędny w słowach, wyważony i niezależny w opiniach, był równocześnie pełen doskonałego, pełnego finezji poczucia humoru i radości życia. Człowiek niebywalej wprost kultury i to w najpełniejszym tego słowa znaczeniu. Tak odbieraliśmy Go wszyscy.

Ogromna erudycja połączona z wielką skromnością zjednywała Mu szczególnie szacunek. Z tego względu środowisko botaników Jemu właśnie powierzało, i to wielokrotnie, najbardziej prestiżowe wystąpienia, jak choćby referaty na plenarnych sesjach ogólnopolskich zjazdów botanicznych, z których ostatnie gromadziły po blisko 1000 uczestników reprezentujących wszystkie działy nauki o roślinach – od genetyki, biochemii, fizjologii, anatomii i kultur tkankowych po ekologię, fitotaksonomię, fitogeografię i historię botaniki. Profesor zawsze umiał przedstawić najtrudniejsze kwestie w sposób dla wszystkich w pełni zrozumiały, zarazem bardzo świeży, odkrywczy i inspirujący do nowych przedsięwzięć badawczych. Ale nic dziwnego, skoro obok niespoty-

kanej erudycji równie znany był Jego wyjątkowy talent dydaktyczny. Piękna polszczyzna – jakże dziś rzadka w hermetycznym naukowym żargonie – była nieodłącznym elementem tych wystąpień.

Wielką erudycję Profesora w sposób doskonale suplementowała od strony innych specjalności Jego żona, Profesor Alicja Szweykowska – światowej sławy biochemik i fizjolog w jednej osobie. Stworzyli tym samym duet, który mógł podjąć się napisania z początkiem lat 70. całościowego, nowoczesnego podręcznika akademickiego z dziedziny botaniki, oraz oryginalnego słownika botanicznego. Oba dzieła w całym okresie powojennym nie tylko nie miały i nie mają sobie równych w kraju, ale mogą się mierzyć z najlepszymi podręcznikami i leksykonami europejskimi. *Botanika Szweykowskich*, bo tak powszechnie określany jest ten podręcznik, doczekała się już wielu wydań, a nowa edycja *Słownika Botanicznego*, którą właśnie kończyli wraz z gronem poznańskich współpracowników, będzie na wiele lat dla botaniki polskiej dziełem pomnikowym i chlubą całego poznańskiego ośrodka.

Przy tej okazji warto podkreślić, że w dużym stopniu Profesorostwu Szweykowskim w sposób szczególny zawdzięcza poznański ośrodek botaniczny to, że stał się, obok Krakowa i Warszawy trzecim, równorzędnym centrum badań botanicznych w kraju, ośrodkiem mającym swoje własne oblicze i swoją tożsamość.

Rola obojga w sposób szczególny zaznaczyła się także w Ich działalności na gruncie Polskiego Towarzystwa Botanicznego – byli zawsze obecni w centrum tego życia i to na różne sposoby. Ważnym, niemal symbolicznym znakiem tej roli był zeszloroczny, poznański zjazd PTB, obradujący w pierwszym roku nowego tysiąclecia, pod znamienym hasłem przewodnim: „Botanika w dobie biologii molekularnej”. Kiedy o tym myślę, uzmysławiam sobie, że przecież nie kto inny jak właśnie Profesor Szweykowski swymi plenarnymi referatami na poprzednich zjazdach – i to już od dawna – antycypował niejako problematykę poznańskiego spotkania. Do dziś całe środowisko nosi w pamięci Jego wspaniały, na swój sposób przełomowy, referat sprzed ponad 30 lat wygłoszony na Zjeździe w Gdańsku, poświęcony nowemu systemowi świata roślinnego, opartemu na najnowszych wówczas osiągnięciach biologii submikroskopowej i molekularnej.

Oboje Państwo Szweykowscy mieli w Polskim Towarzystwie Botanicznym szczególną – każde swoją – działkę. Profesor Jerzy Szweykowski przez wiele lat współkształtował oblicze Sekcji Briologicznej Towarzystwa jako członek jej zarządu lub przewodni-

czący. Analogiczną rolę odgrywała Profesor Alicja Szweykowska w Sekcji Fizjologii i Biochemii Roślin PTB, afiliowanej przed laty na prawach niezależnego towarzystwa w Europejskiej Federacji Towarzystw Fizjologów Roślin – budując pozycję tej Sekcji i całej dyscypliny na gruncie Federacji. Wyrazem znaczenia, jakie po latach zyskała nasza fizjologia, jest powierzenie Polsce – właśnie poprzez sekcję Fizjologii Roślin – organizacji za 2 lata Międzynarodowego Kongresu, który zgromadzi przeszło 1500 fizjologów roślin z całego świata. Przez kilkadziesiąt lat Pani Profesor uczestniczyła aktywnie w życiu Poznańskiego Oddziału PTB, będąc już w latach pięćdziesiątych sekretarzem oddziału, a w latach 70. jego wiceprzewodniczącą. Oboje reprezentowali także polską botanikę na najbardziej prestiżowych spotkaniach naukowych, takich jak Międzynarodowe Kongresy Botaniczne, gromadzące do 10 tys. uczestników z całego świata. Zapraszano Ich tam do wygłoszenia specjalnie zamawianych referatów. Jako jedni z pierwszych otrzymali wspólnie za swój podręcznik najbardziej znaczące polskie wyróżnienie przyznawane za wybitne osiągnięcia w dziedzinie botaniki, jakim jest Medal im. W. Szafera, nadawany przez całą botaniczną społeczność w ramach PTB.

Przez wiele lat brali czynny udział w pracach redakcji najlepszych polskich czasopism botanicznych: *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, *Polish Botanical Journal* czy *Acta Physiologiae Plantarum*. Równie ważną rolę odgrywali cały czas w Komitecie Botaniki PAN, jako jego aktywni członkowie wybierani w demokratycznych wyborach od wielu kadencji.

Chcę także, jako dyrektor Instytutu Botaniki PAN, wspomnieć o wyjątkowo bliskim związku Profesora Szweykowskiego z naszym Instytutem. Niemal od początku przez ponad 40 lat nieprzerwanie, do końca, Profesor był członkiem Rady Naukowej Instytutu, współkształtując jego naukowe oblicze i wskazując sobie u wszystkich bez wyjątku jego pracowników ogromną wdzięczność, której chcę dać tutaj wyraz. W roku 1995, z okazji 70. urodzin, Instytut uczcił Profesora dedykowanym Mu tomem prac, do którego nadesłali swe prace najwybitniejsi briolodzy świata. Tom otwierał artykuł słynnego Roba Gradsteina, w którym opisał na cześć Profesora nowy rodzaj wątrobowca, nadając mu nazwę *Szweykowskia*.

Człowiek bardzo uporządkowany i bardzo spełniony, umiejący mądrze wybierać przez całe swoje życie. Wspaniały nauczyciel, który uczył nie tylko słowem, ale także całością swej postawy. I cecha jakże ważna, a dziś rzadka: Profesor umiał zachować własny, nie narzucony przez okoliczności rytm pracy

– przez całe życie pracował spokojnie, ale wytrwale i bardzo wydajnie.

Był także – i chcę to podkreślić – wyjątkowo nieostentacyjnym patriotą pełnym miłości i szacunku do własnej ojczyzny – zarówno tej małej, jak i tej wielkiej. Nie zwykł o tym mówić, ale miałem szczęście odbyć kiedyś – w szczególnych okolicznościach – długą rozmowę z Profesorem, podczas której wysłuchałem Jego bardzo głębokich słów na ten temat; słów świadczących o wyjątkowej wprost odpowiedzialności Profesora za losy ojczyzny i o ogromnym Jego patriotyzmie, wyrażającym się przede wszystkim w uczciwej, kompetentnej i solidnej pracy. Był zawsze doskonałym ambasadorem polskiej nauki i kultury. Oboje zresztą byli tymi, którzy budowali narodowy, społeczny i środowiskowy szacunek dla nauki.

Oboje też byli gwiazdami pierwszej jasności na firmamencie polskiej botaniki, gwiazdami, które zgasły, ale ich światło świeci i będzie świecić, jak światło gwiazd, których promienie wysłane przed milionami lat docierają do nas dopiero teraz, mimo że one same od dawna już nie istnieją.

Ta uroczystość, jakkolwiek po ludzku rzecz biorąc bolesna, nie może nam przysłonić ani odebrać radości, jaką jest zawsze spotkanie z życiem spełnionym. A takim właśnie było Ich życie. Zarówno bowiem śp. Profesor Alicja Szweykowska jak i Profesor Jerzy Szweykowski, mogą dziś, każde z osobna, powtórzyć za Św. Pawłem: „w *dobrych zawodach wystąpiłem, bieg ukończyłem*”. Stają się tym samym dla nas wezwaniem do podobnego spełnienia.

Razem żyli, razem pracowali i razem odeszli. Wspólne życie, wspólne dzieło, wspólna ostatnia podróż, wspólne odejście – wierzymy, że do jeszcze bardziej twórczego życia.

Zbigniew MIREK

ROCZNICE JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

JUBILEUSZ BIAŁOWIESKIEJ STACJI GEOBOTANICZNEJ UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Jubilee of the Geobotanical Station of the Warsaw
University in Białowieża

Magnificencjo – Szanowny Panie Rektorze, Szanowne Panie, Szanowni Panowie,

Na początek chcę podziękować za to równie miłe, co zaszczytne dla mnie zaproszenie na okrągły jubile-